STAROVĚK = historické období vzniku a vývoje prvních civilizací na Středním východě, ve Středomoří a v Asii. Starověk začíná koncem pravěku → polovina 4. tisíciletí př.n.l. a končí začátkem středověku 6. - 7. století. Je to rozsáhlý pojem, který v sobě obsahuje např. antiku (řecko-římská etapa starověku).

♦ Počátek starověku je spojen s rozšířením písma.

♦ Konec starověku je spojen s pádem západořímské říše (476 n.l.).

- vznik civilizace, třídních společností díky příznivým přírodním podmínkám:
  - Afrika – Nil
  - Přední Asie – Eufrat a Tigris
  - Indie – Indus a Ganga
  - Čína – Velká řeka a žlutá řeka
- tyto civilizace tvořily velká lidnatá města a krom řemesel a obchodu se začalo rozvíjet i závlahové zemědělství
- pod vlivem nových hospodářských podmínek se vyvinul stát = společenský útvar, který měl za úkol řídit výrobu, obchod a usměrňovat obyvatelstvo, hlavou státu byl neomezený vládce (despota)
- PATRIARCHÁLNÍ OTROCTVÍ = první despotické státy na něm byly založeny, váleční zajatci se již nezabíjeli, ale pracovali jako bezprávní otroci, vykonávali ty nejtěžší práce
- hospodářský i společenský vývoj byl více méně obdobný, ale historický průběh se v jednotlivých zemích liší dle přírodních podmínek a kulturních předpokladů

EGYPT

- uzavřené území po obou březích Nilu
- egyptský panovník = farao (vydával se za syna boha Hora, patřila mu veškerá půda Egypta, kterou pronajímal svým poddaným)
- egypťané věřili, že duše žije po smrti a snažili se různými způsoby a praktikami zabezpečit její věčný a šťastný život v záhrobí
- první historicky určený farao byl Meni (první egyptská dynastie)
- Egypt měl ideální podmínky pro rozvoj monumentální architektury
- egyptské náboženství podněcovalo budování obrovských staveb, které měly zajistit přízeň bohů nebo věčný život faraonů

ACHNATONOVA REVOLUCE – faraon Achnaton provedl politickou, náboženskou i uměleckou revoluci a to znamenalo opuštění dosavadních zvyků a nastolení důsledného realismu, po jeho smrti se vrátil vývoj do starých kolejí

EGYPTSKÁ ARCHITEKTURA

Principy egyptské architektury:

- postupovali skládáním jednotlivých architektonických článků na sebe
- základem je pravoúhlá soustava břemene – architráv a podpora
- sloupy byly buď monolitické (z jednoho kusu kamene) nebo členěné na patku, dřík a hlavici, půdorys byl čtvercový, kruhový či polygonální, některé byly kanelovány či zdobeny květy, někdy hlavice sloupu představuje bohyni plodnosti: Háthor

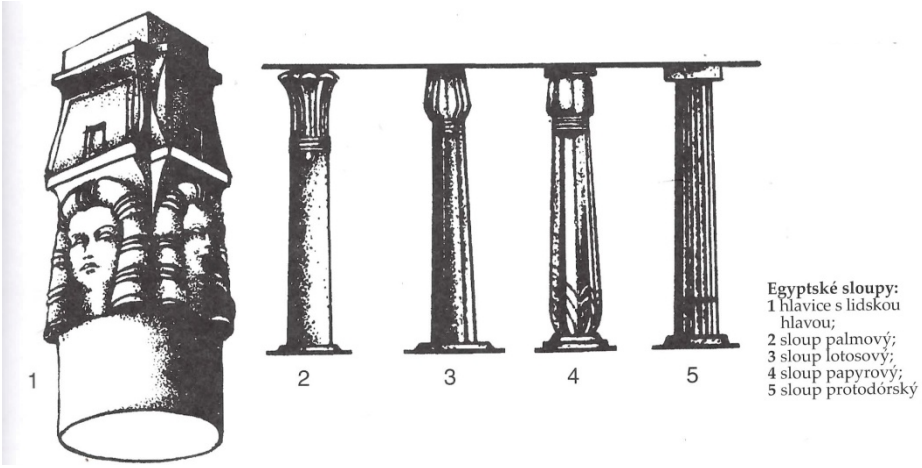

Funkce - služba náboženství a kultu mrtvých, protože farao byl ztělesněním boha

1. **ARCHITEKTURA SAKRÁLNÍ**
   a. <u>hrobky:</u>
      - *mastaby*
      - *pyramidy*
      - *skalní hrobky*
   b. <u>chrámy:</u>
      - *k poctě bohů*
      - *k pohřbívání (kult mrtvých)*

CHRÁMY

- chrám může být zasvěcený bohu nebo faraonu
- vstupní chrám na břehu Nilu byl pro mumifikační obřady spojen rampou s pohřebním chrámem přiléhajícím k pyramidě, v němž byl příbytek duchovního dvojníka – Ka
- chrámy se ze skromných staveb vyvinuly ve složité rozsáhlé stavby, uspořádány podle stálého systému:

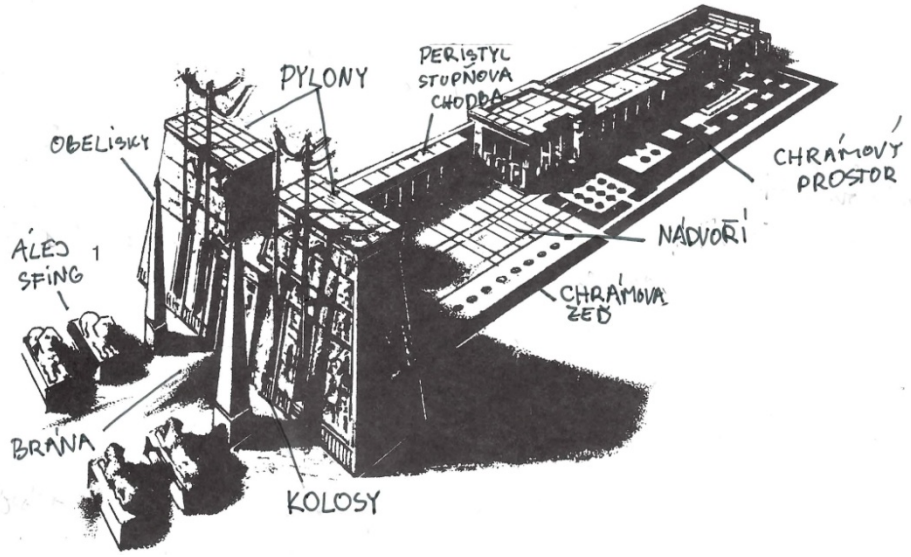

SKALNÍ CHRÁMY

- byly budovány v Horním Egyptě na Nilu (Abú Simbel), za průčelím s kolosy byla soustava kultovních sálů a místností vytesána do hloubky skalního bloku
- největší chrámy postaveny v době Nové říše v Luxoru a Karnaku
- postupně převzaly úlohu pyramid

PYRAMIDY

- nejmonumentálnějšími stavbami, jsou to hrobky faraonů
- vznikaly většinou v období Staré říše (4. dynastie – 26. stol. př.n.l.)
- je jich zhruba 100
- nikdy nestály samy o sobě
- IMHOTEP – jediný známý egyptský architekt
- pyramidy jsou stavby orientované (hrany základny směřují ke čtyřem světovým stranám a jsou také nivelizované (podle vodní hladiny v příkopu podél pyramidy

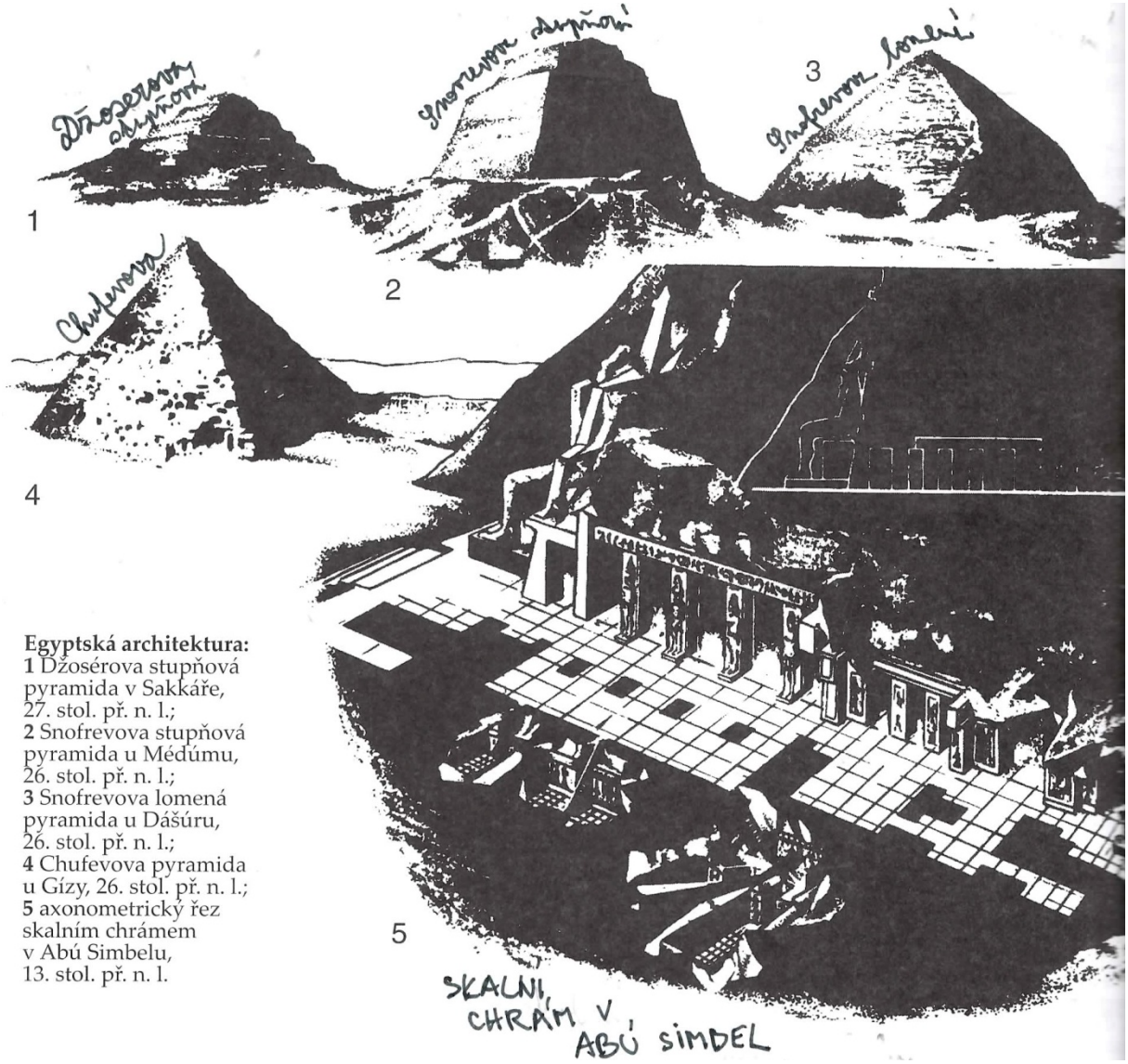

Egyptská architektura:
1 Džosérova stupňová pyramida v Sakkáře, 27. stol. př. n. l.;
2 Snofrevova stupňová pyramida u Médúmu, 26. stol. př. n. l.;
3 Snofrevova lomená pyramida u Dášúru, 26. stol. př. n. l.;
4 Chufevova pyramida u Gízy, 26. stol. př. n. l.;
5 axonometrický řez skalním chrámem v Abú Simbelu, 13. stol. př. n. l.

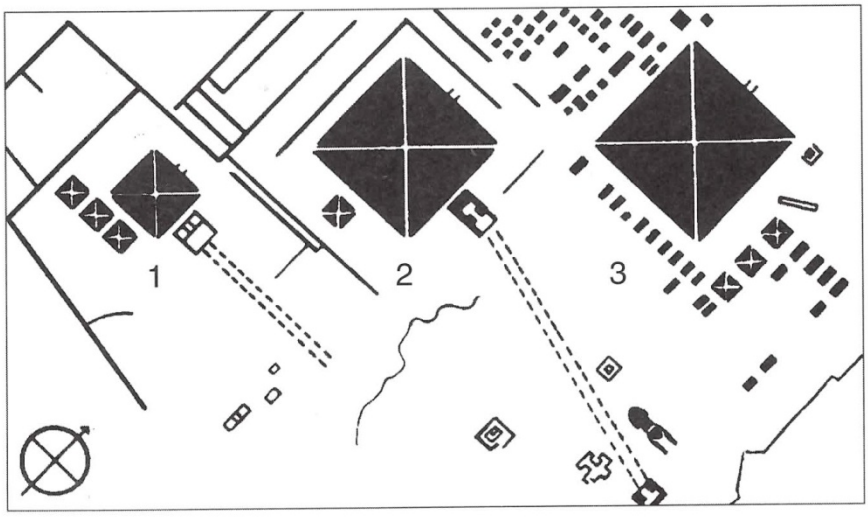

Egyptská architektura: plán pyramidového pole u Gízy, 26. stol. př. n. l.; **1** Menkauréova pyramida; **2** Raachevova pyramida; **3** Chufevova pyramida; chrámy dvojníka Ka u paty pyramid byly spojeny rampou s chrámy pro mumifikační obřady na břehu Nilu

MASTABY

- *nejstarším typem kamenné hrobky*
- *nejstarší mastaba patřila faraonovi Menimu, zakladateli první dynastie*

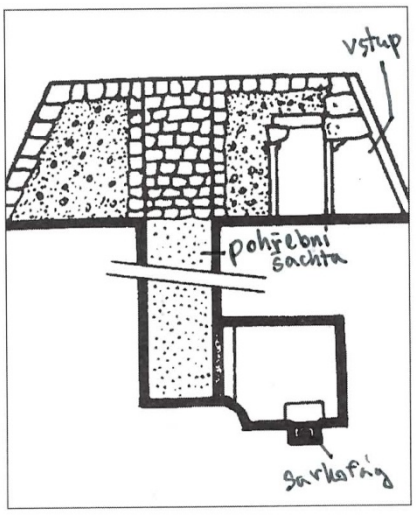

Řez mastábou

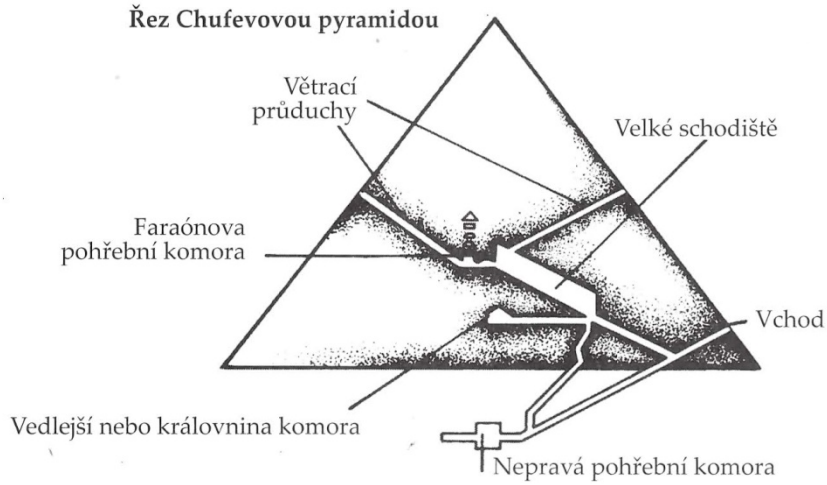

- *mastaby byly zdobeny sochami, reliéfy a malbami*

2. ARCHITEKTURA SVĚTSKÁ

a. <u>paláce faraonů</u> – víme o nich velmi málo
b. <u>obytné domy</u> – máme doklady z vesnic královských řemeslníků, kteří pracovali na pyramidách nebo na hrobkách

- Máme velmi málo dokladů, stavěli z rákosu, cihel nebo cihel v kombinaci s kamenem → buď se rozpadly, nebo byly rozebrány
- jeden z mála příkladů je dělnické město Kahun a pak také zbytky sídelního města Achnatona

ARCHITEKTURA EGYPTA

CHRÁMY

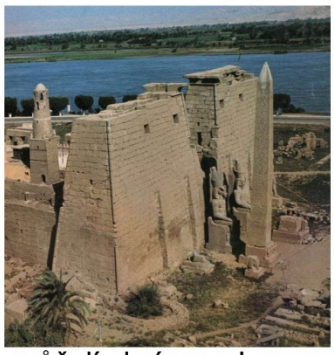

průčelí chrámu v Luxoru

chrámu v Luxoru

chrám královny Hatšepsut

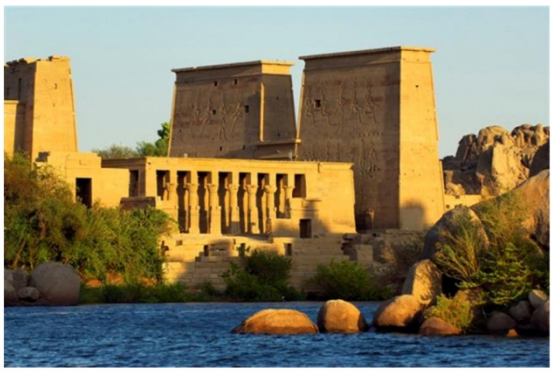

chrám bohyně Eset

chrám boha Amona v Karnaku

Hórův chrám v Edfu

Ramesseum v Karnaku

skalní chrám v Abú Simbel

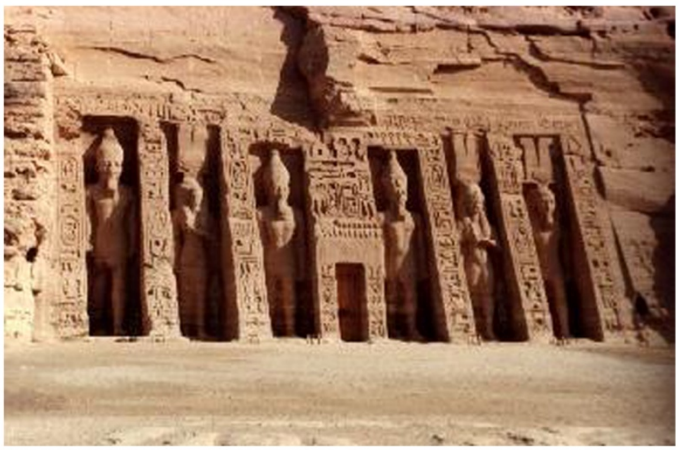

skalní chrám zasvěcený královně Nefertari v Abú Simbel

ARCHITEKTURA EGYPTA

HROBKY

egyptská mastaba z období Staré říše

Džoserova pyramida u Sakkary, první stupňová pyramida (architektr Imothep)

Snofrevova lomená pyramida u Dášúru

Chufevova (Cheopsova), Raachefova (Chefrénova) a Menkaurova (Mykerinova) pyramida v Gíze

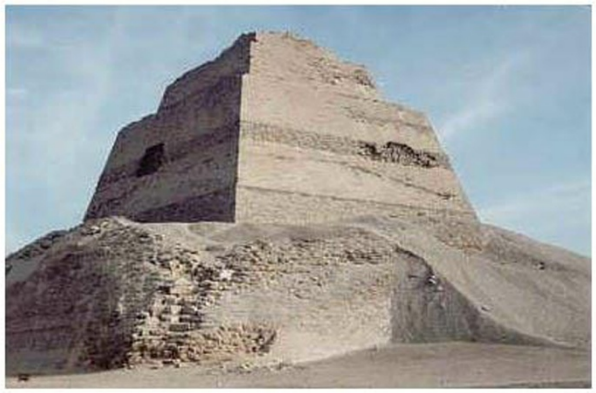

Snofrevova stupňová pyramida u Médúmu

Pohled do údolí králů a královen

zbytky sídelního města Achnatona v Achetatonu (dnešní El-Amárna)

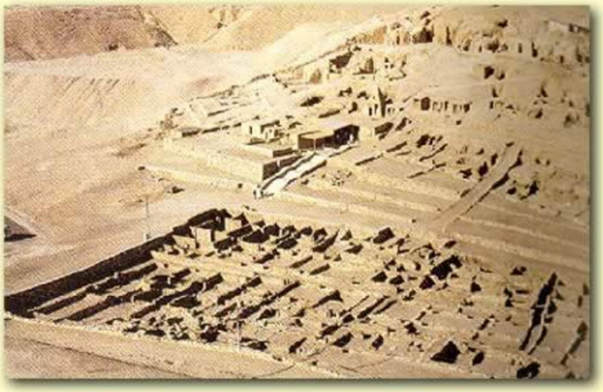

první dělnické město Kahun

Stavební materiál

Dřevo – bylo velmi málo kvalitního dřeva, k dispozici byla datlová palma (dovoz cerd – Libanon a eben – Afrika)
Hlína – běžný materiál bez vyšších architektonických cílů (na rozdíl od Mezopotámie)
Kámen – čedič, vápenec, pískovec, žula, nejvýznamnější stavební materiál, kameny se vrstvily na sebe a stabilita byla zajištěna jejich vahou, neznali železo, byli mistři v opracovávání kamenů, ač měli pouze bronzové, kamenné a dřevěné nástroje

EGYPTSKÉ SOCHAŘSTVÍ

- sochařství sloužilo státnímu náboženství, reprezentaci kultu panovníka a k zabezpečení nesmrtelnosti
- při zpodobňování lidské postavy se používalo čtyř základních uměleckých principů:
    1. **KONCEPČNÍ REALISMUS** → egyptský umělec nevycházel z optického vjemu, ale z celkové představy, kterou si vytvořil v hlavě a podle potom pracoval s figurou (kreslili podle paměti)
    2. **FRONTÁLNÍ ZOBRAZENÍ** → postava není v obraze ani reliéfu v perspektivní zkratce, ale je na ni nazíráno z dvou úhlů (hlava, ruce, nohy z profilu a trup, ramena, oko zepředu)
    3. **HIERATICKÁ PERPEKTIVA** → velikost postav je znázorněna podle postavení ve společnosti, ne podle skutečné velikosti
    4. **PÁSOVÁ PERSPEKTIVA** → zobrazení prostoru tak, že vše, co leží za sebou zobrazovali v horizontálních pásech nad sebou

MATERIÁLY

- používali velice kvalitní materiály – *žula, čedič, diorit*
- pro méně významné osoby, jako byli například písaři, používali *dřevo*

DRUHY SOCHAŘSTVÍ

a) **Monumentální sochy spjaté s architekturou**
b) **Monumentální sochy volné**
c) **Sochařství drobné – interiérové (žánrové sochařství)**
d) **Reliéfy (vystouplé a zapuštěné)**
e) **Busty**

VEŠEBTY

- malé drobné sošky služebníků, které se vkládaly do hrobek (10-30 cm)
- většinou zobrazují lidi při nějaké běžné činnosti (realisticky)
- sloužili v hrobě, aby pomáhali mrtvým s činnostmi, které za života běžně dělali

CHARAKTERISTIKA VOLNÉ SOCHY

* socha je nehybná, statická, strnulá
* tělesná forma je vždy zjednodušená
* nejdříve byly hlavy zjednodušené (nekonkrétní), ale postupně se začaly objevovat individuální rysy, protože věčná podoba měla částečně zajistit záruku posmrtného života
* oči – velice důležité, působí jako upřené do nekonečna (vkládali oči ze skla nebo křišťálu)
* některé sochy byly polychromované nebo dokonce i zdobené zlatem
* žánrové sochy byly často uvolněnější, dokonce v mírném pohybu, například postoj v kontrapostu
* barva měla pro egypťany symbolický význam

SOCHAŘSTVÍ EGYPTA

Memnonovi kolosy

kněz Rahotep a jeho manželka Nofreta (barevné odlišení pleti, muž a žena se mají doplňovat)

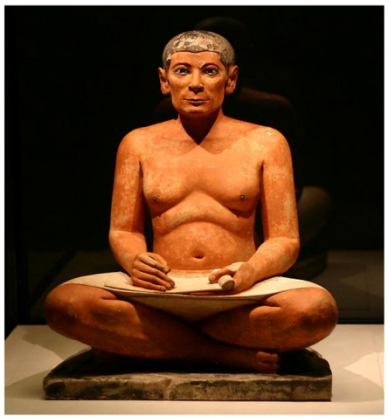

sedící písař (dřevo, věčný pohled, daleko větší realismus než u soch faraonů)

Socha úředníka a jeho ženy z Achnatonova období

reliéf z doby achnatonovy revoluce

Starosta Šéch-El-Beled (živý výraz, oči vykládány křišťálem, realismus)

zelená hlava →

vešebty ↓

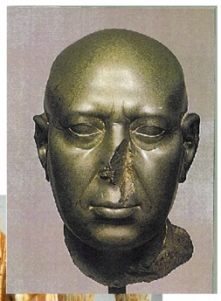

Nefertii - ideál krásy, manželka Achnatona, zachována polychromie

bronzová socha faraona Pjopeje I.

EGYPTSKÉ MALÍŘSTVÍ

- egyptský reliéf byl vlastně plasticky modelovanou malbou, počátky souvisely se vznikem písma
- polychromovaný reliéf i nástěnná malba se hodily k vypravování příběhů v hrobkách (pozemský a posmrtný život zemřelého) a chrámech (výjevy ze života bohů a faraonů)
- náměty obsáhly téměř všechny stánky egyptského života, vycházeli z dobové reality a proto mají cenu jedinečného historického dokumentu

VYOBRAZOVANÉ VÝJEVY

- kněžími byly přímo předepsané určité výjevy spojené se symbolickým a magickým významem
    - lov zvěře, vítězná bitva, boj s divokými zvířaty
- tyto výjevy byly za Achnatona nahrazeny scénami z rodinného života

* ACHNATONOVA REVOLUCE

- zavedl monoteismus (víra v jednoho boha: Amona)
- velká změna zobrazování v reliéfu i malbě těmito znaky:
    1. **protáhlé, dlouhé krky**
    2. **protáhlá lebka**
    3. **nadsázka**
    4. **nekonvenční náměty (ne příliš běžné)**
    5. **neformální podání – nerespektuje zákony**
- El-Amarna: hlavní město, Achnaton nechtěl bydlet v Luxoru, tak si založil své město
- egyptská teorie proporcí zcela ignoroval 2 důležité věci:
    - to, že v živém těle každý pohyb mění rozměry pohybující se části těla i ostatních částí
    - to, že potenciální divák vidí dokončené dílo ve zkratce (sochy, které jsou umístěny nad úrovní oka), je-li zkratka velká, musí být kompenzována záměrnou odchylkou od správných proporcí

EGYPTSKÉ UŽITÉ UMĚNÍ

- sloužilo náboženství, vládnoucí třídě v čele s panovníkem a kultu mrtvých
- udržovali rodinně dědičná specializovaná řemesla: truhlářství, keramika, sklo, zlatnictví, textil

MALBA A UŽITÉ UMĚNÍ EGYPTA

pohřební komora faraona Sennofera

oko boha Hóra

bůh Hór

výjev s královnou Nefertari

podložka pod hlavu z pohřební výbavy faraona Tutanchamona

židle z období staré říše

pták s lidskou hlavou

MEZOPOTÁMIE

- byla to málo chráněná krajina mezi *Eufratem a Tigridem* (dnešní území Iráku), protože byla obývána mezi sebou zápasícími Sumery a Akkady, vznikaly zde městské státy na kratší nebo delší dobu sjednocované mocným dobyvatelem říší
- vystřídala se zde řada civilizací, kultur, jazyků a výtvarného umění, proto nemá celistvou podobu, jako Egypt

IDEOLOGIE

V Mezopotámii nebyl rozvinut kult mrtvých (smrtí se z člověka stává stín, který se smutně pohybuje ve tmě). Král byl pouze zástupcem boha, spravoval jeho půdu

4 ZÁKLADNÍ MEZOPOTÁMSKÉ KULTURY = Sumérové, Akkadové, Asyřané, Babyloňané

ARCHITEKTURA

- nedostatek kamene, ale za to množství kvalitní hlíny podnítily rozvoj cihlové architektury, monumentálnost jí dodávala barevná glazura
- mezopotamská architektura byla v první řadě určena náboženskému kultu a reprezentaci panovníka, architektonická tvořivost se zde rozvinula především při budování paláců
- usilovalo se o to, aby stavba působila dojmem jednolitosti, aby byla zhotovena ze souvislé hmoty

MATERIÁLY

* CIHLY – sušené | vypalované | glazované
* RÁKOS – základním stavebním prvkem při členění zdí
* ASFALT - spojovací hmota jako izolace
* KÁMEN – používal se vzácně (ostění dveří a oken, dovážel se z Egypta: sádrovec, diorit, vápenec
* DŘEVO – velmi vzácné: cedr a platan
* MUŠLOVINA A PERLEŤOVINA

- většina architektury se nedochovala, zbyly jen trosky ukryté v kamenných kopcích

STAVEBNÍ KONSTRUKCE A TECHNIKA

- byla ovlivněna použitím hlíny → používali hodně masivní hmoty

ZEĎ – panelová, velmi silná s málo okny (ochrana před horkem)

ARCHITRÁV – dřevěný strop, u paláců byl dekorovaný

SLOUPY – velice málo, byl to spíše konstrukční prvek

VÝZDOBA A ORMANEMTIKA

- chrámy a paláce byly většinou zdobeny glazovanou cihlou, nástěnnou malbou, dokonce se používala i mozaika

STAVEBNÍ DRUHY A TYPY

CHRÁM ZIKKURAT

- chrámy se podobaly královským palácům
- tzv. hora boha, nebeský dům
- půdorys byl čtvercový, či obdélníkový, velmi zřídka kruhový
- význam byl náboženský i kultovní a později byl určen k astronomickým pozorováním
- byly to stupňovité pyramidy (nejčastěji sedmi stupňové – 7 posvátné číslo) a byly vystavěny na mohutné podezdívce (ochrana před záplavami)
- na nejvyšší terase byla místnost nepřetržitě udržovaná a připravená pro příchod boha
- každý stupeň zikkuratu byl zasvěcen některé hvězdě a její barvě, tou byl také pomalován

PALÁCE

- byly situovány v blízkosti chrámů, obvykle uprostřed města nebo byly součástí městského opevnění
- Mezopotámie měla otevřenější plochu a tak bylo nutné města chránit hradbami
- z obrovských paláců se dochovaly jen trosky
- byl to složitý prostor dělící se na 3 části:
    1. REPREZENTANČÍ (trůní sály)
    2. OBYDLÍ (harém)
    3. ZAHRADY

DŮM

- města měla pravoúhlou uliční síť a několikaposchoďové domy
- půdorys byl obdélný, rozdělený na část obytnou a hospodářskou, uprostřed byl dvůr, kde se soustřeďoval rodinný život
- domy byly plochostropé a měly i hygienická zařízení

UŽITKOVÉ STAVBY

- vynikající užitkové inženýrské stavby
- krom opevnění budovali i kanály, vodní nádrže, vodovody a mosty

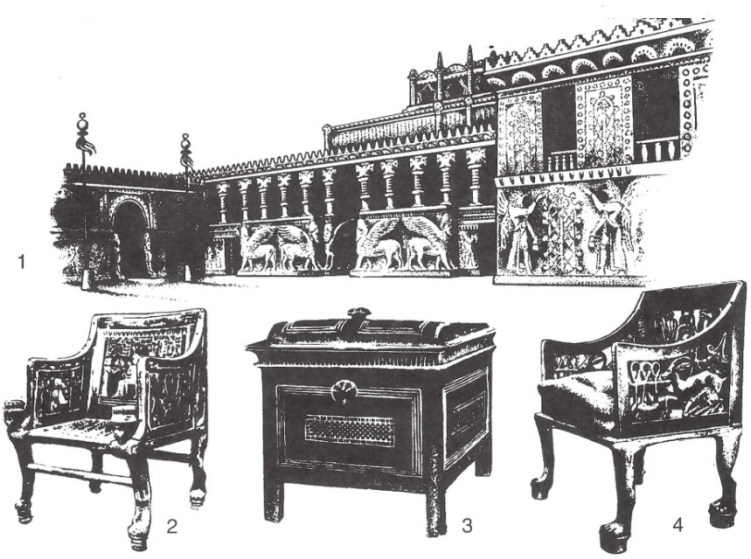

Mezopotámie a Egypt:
1 nádvoří letního paláce Sargona II. v Chorsabádu, 8. století př. n. l.;
egyptský nábytek: **2** křeslo; **3** truhla; **4** křeslo

Mezopotámie: 1 rekonstrukce zikkuratu v Uru, kolem 2000 př. n. l.;
2 letní palác Sargona II. v Chorsabádu, 8. stol. př. n. l.; **3** lamaššu, ochránce dveří z p
v Chorsabádu, tetramorfní postava sestavená z člověka, lva, býka a orla

ARCHITEKTURA MEZOPOTÁMIE

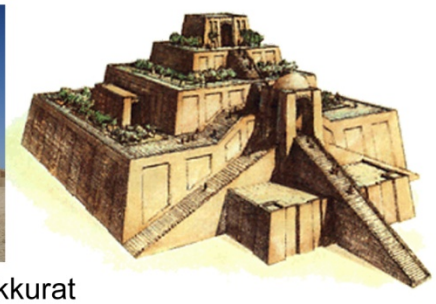

zikkurat

Zikkurat Choga poblíž Íránu

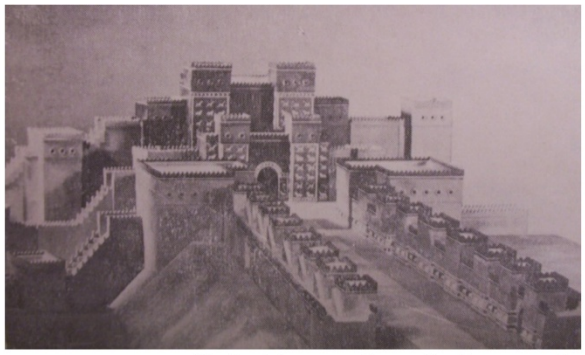

Babylón současný stav x rekonstrukce

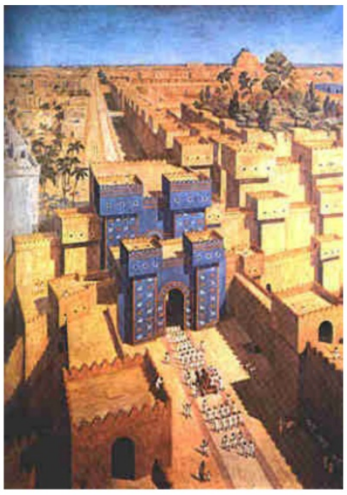

Ištařina brána

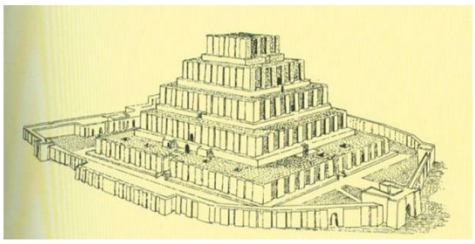

Zikkurat v Dúr - Untaši

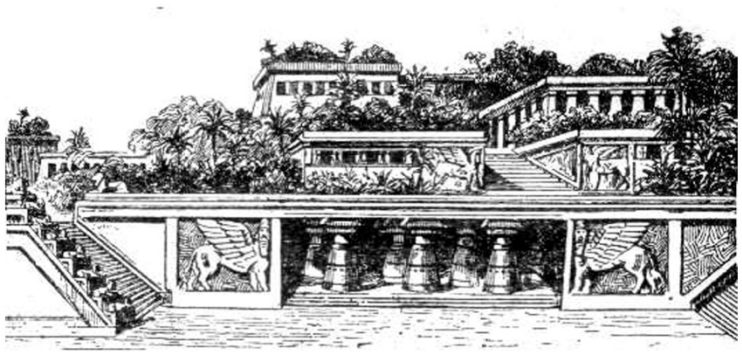

Visuté zahrady královny Semiramis v Babyloně, rekonstrukce z 20. století

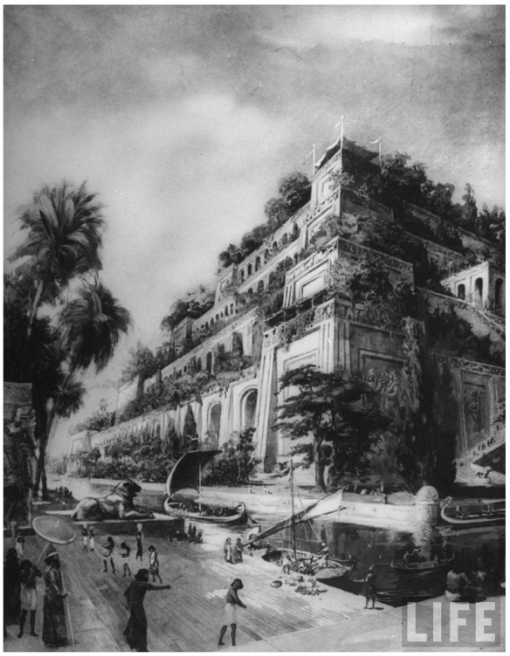

BabylÓn = největší město novobabylónské říše, opevněno trojitými hradbami o délce asi 90km, stovky věží z vnějšku obložené glazovanými cihlami s fantastickými ornamenty

SOCHAŘSTVÍ

Kvůli nedostatku kamene se mezopotamské sochařství zprvu omezovalo na drobné sošky z vápence, řezbu do dřeva a kosti.

Zde se také uplatnily všechny egyptské zákony.

PÍSMO MEZOPOTÁMIE

- nejdříve obrázkové (piktografické), postupně se schematizovalo = KLÍNOVÉ PÍSMO
- k psaní používali seříznutý rákosový stvol, znaky obtiskovali do hliněných tabulek
- nejmenší tabulka 1x1 cm, běžně však rozměr 3x4 cm, největší dochované tabulky mají až 40x30 cm
- obvykle čitelné pouze pod lupou, zaznamenávali na ně válečné záznamy, inventáře, smlouvy, literární památky → EPOS O GILGÁMEŠOVI!!!
- podpis nahrazoval otisk nehtu panovníka, lem látky nebo pečetní váleček
- tabulky se vkládaly do hliněných destiček
- největším nálezem je knihovna v Lagaši (zde bylo nalezeno kolem 7000 tabulek)

MALÍŘSTVÍ A UŽITÉ UMĚNÍ

- malířství zdobící stěny paláců se dochovalo jen v nepatrných zlomcích

- nedostatek kamene vedl k vynálezu hliněných plasticky polévaných cihel

- zlatnictví, textilní výroba a hlavně keramika (vynalezli téměř všechny druhy polev a glazur, které užívali při výrobě barevných cihel pro výzdobu zdí a podlah

..

SOCHAŘSTVÍ MEZOPOTÁMIE
reliéfy

STANDARTA Z URU - zobrazuje vítězný pochod sumérského vojska, "první komiks"!

CHAMMURAPIHO ZÁKONÍK - na spodní části vyrit zákoník, nahoře vyobrazena scéna, kde se CHammurapi modlí k bohu Samašovi

SUPÍ STÉLA - rozbitá na několik kusů, je dramatická, souvisí s oslavou boha

NÁRAMSINOVA STÉLA (STÉLA KRÁLE UR-NAŠE) - jedná se o kladení základního kamene, hieratická perspektiva

RELIÉF RANĚNÉ LVICE - dokonalost, anatomie, správné proporce, dynamičnost

VÁLEČKOVÁ PEČETIDLA

SOCHAŘSTVÍ MEZOPOTÁMIE

volná socha

SOCHA PANOVNÍKA GUDEI - modlící se postavy, vypadají jako mimozemšťané, vyráběny z alabastru nebo sádry

KOZEL VE KŘOVÍ (V KEŘÍKU) - soška vykládaná zlatem, lazurit a stříbro

SUMÉRSKÁ NESTVŮRA

GILGÁMEŠ KROTÍCÍ LVA

CHRÁMOVÝ DOZORCE MĚSTA MARI

← HARFA OZDOBENÁ BÝČÍ HLAVOU

KRÁLOVŠTÍ LUČIŠTNÍCI - ZEĎ →

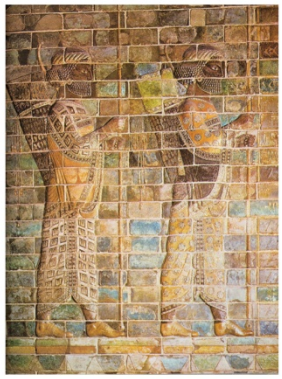

MALÍŘSTVÍ A UŽITÉ UMĚNÍ MEZOPOTÁMIE

pečetní válečky

dopis kněžky Luenny králi Lagaše

dýka - ukázka zlatnictví

klínové písmo

	MEANING	OUTLINE CHARACTER, B. C. 3500	ARCHAIC CUNEIFORM, B. C. 2500	ASSYRIAN, B. C. 700	LATE BABYLONIAN, B. C. 500
1.	The sun				
2.	God, heaven				
3.	Mountain				
4.	Man				
5.	Ox				
6.	Fish				

sumerské užité řemeslo - ENTEMENOVA VÁZA

ozdoba hlavy královny Šubad

gudeův pohár

Babylon - reliéfní výzdoba